

ARCKÉPEK

Földiák András

– Újpesti srácként a hatvanas évek közepén miért vidéki főiskolára jelentkezett, és miért éppen népművelést akart tanulni?

– Nem tudok olyan választ adni, ami az elhivatottságomra utalna. Inkább véletlen volt. Rengeteget fotóztam akkoriban. Dolgoztam a filmgyárban is egy-két nyarat, mint diák, mert filmrendező akartam lenni. De nem éreztem magam esélyesnek.

– Meg sem próbálta?

– Nem mertem. De nem is volt indokolatlan ez a kétség. Utólag azt gondolom, ha nagyon akartam volna, később biztosan sikerül. Voltak barátaim, akikkel együtt dolgoztam a filmgyárban, belőlük filmes lett, de jóval később kerültek be a főiskolára. Olaszt tanultam a gimnáziumban, és természetes volt számomra, hogy erre a szakpárra felvételizek. Gondoltam: elvégzem, aztán majd meglátjuk. Véletlenül abban az évben éppen nem indult olasz szak se Pesten, se Szegeden. Biztosan nincsenek az életben egészen véletlenek: én sem teljesen véletlenül szúrtam ki a szombathelyi főiskolát. Ki akartam próbálni, milyen egy felvételi, s ha sikerül, legfeljebb egy év múlva átmegyek olaszra.

– De miért nem Budapesten felvételizett?

– Mert akkor még nem volt népművelés szak, legalább is nappalin nem. Egyedül Szombathelyen lehetett főiskolai szinten tanulni a népművelést, könyvtár szakkal párosítva.

– A népműveléshez – ami ezek szerint akkoriban csak harmadrendűen érdekelte – miért ragaszkodott? Mit várt ettől?

– Az igazság az, hogy sokáig borzasztó hivatalosnak éreztük ezt a szót, hogy „népművelő”. Nem vettük komolyan, és nem azt vártuk tőle, aminek hangzott. Gimnazista koromban volt egy ragyogó irodalmi színpadunk az újpesti munkásorthernban. Ide jártunk, és az öreg szakmunkásokkal is igen jó kapcsolatban voltunk. Fontos szerepem volt: színdarabokat írtam, rendeztem, dramatizáltam. Az irodalmi színpad „atyja” tanárunk, Wéber Péter volt, aki egyetemistaként tanította a mi osztályunkat olaszra. A pályámon ez volt az egyik meghatározó élmény. Nem kicsi sztárok akartunk lenni, nagy színészeket utánozva, hanem közösen csináltuk az előadásokat, oratórikus formában. Úgy álltunk ki a színpadra, hogy azt hittük: ettől az egész világtól – ha nem is megváltozik, de legalább is meghökken. A főiskolán a tananyagban – hogy finoman fogalmazzak – nem találtuk meg azt, ami bennünket érdekelt.

– Nem is tudott hasznosítani semmit abból, amit ott tanult?

– Keveset. Persze, biztosan beépülnek bizonyos dolgok...

Ám az évfolyamtársaimmal csináltunk egy fantasztikus falujárást. Lipp Tamással, Lipp Mártával, Sz. Tóth Jánossal, és még sokakkal. Nagyon jó csapat volt, kiváló közösség. Szinte mindenki kollégista volt, együtt laktunk, s ennek óriási jelentősége volt.

– S mi volt ez a falujárás?

– Az évfolyamunkban szakmai csoportosulások alakultak: színjátszó és filmes társaság, faluismereti csoport, ki mihez értett egy kicsit. Vállaltuk, hogy egy héten egyszer szerveztünk programot olyan kicsi faluban, ahol nincs népművelő.

– Társadalmi munkában?

– Természetesen, eszünkbe nem jutott, hogy ezért pénzt lehet kapni.

– Ehhez már elhivatottság kellett. A közösségből eredt?

– Igen, erősen. Volt egy film, Nagy generáció volt a címe.

Biztosan ötszörös idézőjelben használja ezt a szót, én is így használom. De ez a generáció a farmernadrággal, a beat-korszakkal egyáltalán nem vette komolyan a hivatalokat. Azt hittük: egy egészen más világot fogunk csinálni. Tudtuk, hogy főiskolát kell végezni, utána állást kell szerezni, tudtuk, de sokáig nem vettük komolyan, hogy ez az élet. A mi életünk mintha másról szólt volna, mint a hivatalos változat.

– Azt gondolták, hogy az egész élet folytonos lázadás lesz?

– Hát igen.

– Megőrzött magában valamit ebből a lázadóból?

– Sajnos igen. Nem is tudom, hogyan sikerült... Mármint nem megőrizni, hanem hogy emellett még vagyok is valaki. Ezt tényleg nem tudom.

– S mi volt a falujárás lényege?

– Mindenki vállalt egy falut. Én Sébe, egy kicsi faluba jártam, közel Szombathelyhez. Indítottam ott egy filmsorozatot. Először a Valahol Európában-t vetítettem. (Azért így mondom, mert én kezeltam a mozigépet is.) A vetítés után együtt maradtunk és nagy beszélgetés kerekedett a kocsmában. Harmincannyvenen kísérték végül a buszhoz, s integettek utánam. Nagy hatása volt a filmnek, s annak, hogy utána a falusi fiatalokkal együtt maradtunk beszélgetni. Hálásak voltak. Műsort is csináltunk Mikulásra és sok mindent. Egy kerek évad alatt majd minden héten ott voltunk.

– Hol dolgozott a főiskola után?

– Katona voltam, de csak egy évig. S elég fiatalon, huszoneg évesen gödöllői járási népművelési felügyelő lettem. Ami akkoriban komoly dolog volt, még politikai súlyát tekintve is.

– Mit jelentett?

– A hatvanas évek elején még úgy működött a járás, hogy egy héten egyszer kijött a megyei tanácstól, ez esetben a Pest Megyei Tanácstól egy elvtárs, aki ott egyébként kisember volt, de a járási művelődési osztálynak ő mondta meg, hogy mit kell csinálni. A járási emberek meg elmentek a favakba, és az ottani értekezleten megmondták, hogy mi legyen mondjuk a gyufa-gyűjtő szakkörrel.

– S ön volt ez a járási megmondó ember?

– Nem, ez így a hatvanas évek elején működött. Én 1972-ben kerültem oda, amikor azért már másképpen működött minden, de a tekintély megmaradt. Soha nem voltam párttag, és nem is volt sok közöm a pártbizottsághoz.

– Azért beleszóltak a munkájába, gondolom.

– Ritkán, de előfordult. De ezt az időszakot nagyon kifogtam. Ha én kimentem egy faluba, annak abban a szocialista légkörben jelentősége volt. Súlyom volt, s ezzel meg tudtam védeni elképesztően avangárd irodalmi színpadokat is.

– Működtek ilyenek?

– Kiváló irodalmi színpadok működtek, például Domony nevű kicsi faluban. Olyan József Attila műsoruk volt, sose felejttem el. Színházban is ritka az ilyen élmény. Nem történt semmi, csak egy szép lány – aki civilben adminisztrátor volt valahol – mondta a verseket szövegőnk omló álmairól, s közben mereven, mechanikusan verte az írógépet és közben folyt a könny a szeméből. A rabszolgamunka és József Attila gyönyörű versei együtt olyan hatással volt rám, hogy én is majdnem könnyeztem. Aztán Veresegyházán Dániel Kornél volt az irodalmi színpad vezetője. Ma ő a veresegyházi művelődési ház igazgatója. Most tavasszal rendezett csodálatos Kárpát-medén-

cei anyák napi versmondó versenyt, én nyitottam meg. A hetvenes években kiváló irodalmi színpadot vezetett, és nagyon veszélyes politikai vizeken eveztek. Jött is hozzám a nyomozó rendszeresen kérdezősködni.

– *S mit akart tudni?*

– Hogy van-e valami gyanús a járás területén. Nem mozgolódnak-e a fiatalok, nem beszélnek-e olyanokat, ami a nyugatot dicsőíti, a művelődési házban nem kapcsolja-e be valaki a Szabad Európa Rádiót.

– *Mit válaszolt?*

– Igyekeztem kimondottan kedves és segítőkész lenni. Mindenre azt mondtam, hogy „nem kapcsolják be, nem dicsőítik, nem beszélnek olyanokat”. Megkínáltam közben kávéval, meséltem az életről, csak arról nem, amit tudni akart. Sőt, mindig csodálkoztam: létezik ilyesmi az országban? Nem is volt semmi probléma, pedig volt néhány dolog, ami az akkori viszonyok között feltűnhetett volna.

– *Mennyi ideig dolgozott Gödöllőn?*

– Három és fél évig. A szakmát itt szerettem meg igazán.

– *Nem akart a fővárosban dolgozni?*

– Erősen pesti mentalitású vagyok. Manapság sokan szídják ezt a várost, hogy bűdös, mondogatják: milyen jó lenne falun élni. Én nem tudom elképzelni. Csak azért mentem Gödöllőre, mert szolgálati lakással hirdették az állást.

– *Akkor már családja is volt?*

– Még csak ketten voltunk a feleségemmel. Véletlenül hallottam erről az állásról, délelőtt tizenegykor, s fél kettőkor már Gödöllőn voltam a járási tanács elnökénél. Kicsit kételkedtem, hogy ilyen fiatalon engem választanak. Nekem akkor nagyon ellenszenves volt, hogy mennyire feudális ez az ország, mindenki felfelé igazodik. De ugyanakkor az értelmes közös munkának megvolt a szépsége. Amikor kimentem egy faluba, huszonhárom éves létemre őszinte tisztelettel fogadtak, és hatvan éves nénikék „felügyelő úrnak” szólítottak. Ez nekem is tartást adott és persze kötelezettséget is jelentett. Ha a patriarchális viszonyokat jó célra használja az ember, akkor sok jót lehet csinálni. Az nem baj, hogy megmondtam: legyen Galga-menti fesztivál. Erre majdnem ezer ember lépett színpadra a járásból. Óriási ünnepség volt. A záróünnepen háromszáz ember énekelt együtt. Tulajdonképpen a dolgok történnék maguktól is, de valakinek össze kell fogni azokat. Az első perctől így dolgoztam a járásban.

– *Nem mondták, hogy „mindez nagyon szép, fiatalember, de be kellene lépni a pártba”?*

– Sokszor mondták.

– *Hogyan tudott ellenállni?*

– Fantasztikus szerencsém volt. Semmi különös trükköm nem volt azon kívül, hogy négy-öt év múlva mindig továbbálltam. Hazudnék, ha azt mondanám, hogy ezért. De valahogy mindig éppen akkor léptem tovább, mikor kezdett kínos lenni.

– *Egyébként is négy-öt év, amit egy munkahelyen kibír?*

– Ez így van. Az intézet a kivétel. Gödöllőn egyébként nagyon jól éreztem magam. Volt egy szolgálati motorom, egy Pannóniám. Megláttam a járási hivatal udvarán, ott porosodott. Mondtam: nekem jó lenne. Odaadták. Nagyon szerettem, bejártam az erdei utakat, ösvényeket. Reggel nyolcra bementem a hivatalba, másfél-két óra alatt elintéztem az átkozott papírmunkát, és tizenegykor már kint voltam valahol. Láttam, hogy jó irodalmi színpadok vannak. Gondoltam: akkor hát irodalmi színpadi találkozót kell rendezni! Rögtön kiderült, hogy ezt Erdőkertesen és Veresegyházon is így gondolják. A tóparton tartottuk a színházi napokat. Budapestről is jöttek

vendégek, Szentmihályi Szabó Péterre emlékszem, Máté Lajos, Éles Béla az intézetből, Dinnyés Jóska jött dalolni, és még sorolhatnám. Nagyon jól sikerült. Kórusoknak kórustalálkozót szerveztem. Rendeztünk zenei estét a péceli Ráday-kastély parkjában, és a kastélyban Gödöllőn. A városban lakott Torma Gabi zongoraművész, neki szerveztem hangversenyt, és közben egy értelmiségi kör is kialakult. Nem is tudom, ilyen alkalmakra honnan szereztem azt a pici pénzt.

– *Lehet, hogy nem is pénz kell mindehhez?*

– Ma már pénz nélkül nem lehet megmozdulni. Akkor fillérekbe került a nyomda, a világítás. A művészek sem voltak anyagiasak, kevés pénzért is szívesen felléptek.

– *Miért lett vége a gödöllői korszaknak, ha ilyen jól érezte magát?*

– Úgy gondoltam: itt már csináltam sok hasznosat, ezek már maguktól is mennek tovább. És tényleg: néhány év múlva Polonyi Péter lett az utódom, aki fantasztikus dolgokat csinált. Felépült a Gödöllői Művelődési Központ, s a kezdetektől máig Kecskés József az igazgatója, akinek ez az élete.

– *S önnek mi volt a következő állomás?*

– Utólag úgy látom: nem kellett volna eljönnöm Gödöllőről. Nagyon szép korszak volt. De hívtak a megyei tanácshoz művészeti előadónak. Előre tudtam, hogy nem fogom nagyon szeretni, de azt gondoltam, hogy a lakást tulajdonképpen a megyétől kaptam. Máshová nem is mehettem volna, csak a megyéhez. A járásnak is kitüntetés volt.

– *Önnek meg előrelépés...*

– Nem nagyon izgatott. Azt viszont nem tudtam előre, hogy ennyire fogom utálni. Lázadó fejjel azt gondoltam: majd én felkavarom az állóvizet, és toborzok egy fiatal csapatot. De ez a megyénél nem ment.

– *Papírmunka, iroda?*

– Fél évig semmilyen munkát nem kaptam. Ültem az irodában és malmoztam. Már azt találtam ki, hogy bevitem a cipőpucoló szerszámokat, mert felüdülés volt a vécén cipőt suvicolni. Közben, ha tehettem, jártam a megyét. Négy-öt hónap után az illetékes vezető – engem mindig Ceausescu emlékeztetett – behivatott a nagy irodájába. Ott ültek a hosszú asztal végén a megyei főmuftik, és faggattak. „Hogy gondolja maga ezt a megyei munkát?” Mondtam: odamegyek, ahol segítség kell. „Lejártja a megyei tekintélyt. Felejtse el, hogy úgy közlekedik itt, mint valami járási ember. Vegye tudomásul, hogy ez a megyei tanács.” Borzasztó volt.

– *Meddig bírta ezen a helyen?*

– Nem egészen egy évig. A nagy letolás után pedig eszméletlen sok munkát kaptam. Hatalmas megyei könyvkiadást irányítottam, kézirathegyekkel, Kossuth Nyomdával. Megkaptam még a Szentendrei Teátrumot is. Szóval, belöktek a mélyvízbe. Megoldottam a feladatokat, de minden lépést egyeztetni kellett a megyei pártbizottsággal. Utáltam. Egyszer például arra kaptam megbízást, hogy szervezzek meg egy nagy évfordulót. Azt hiszem, április 4. volt. Százhalombattán művészeti műsort kellett összeállítani; de kiadták, hogy mindenképpen Iglódi István rendezze, lépjenek fel a Huszonötödik Színház színészei, szerepelnie kell még a váci Vox Humanának, a százhalombattai úttörőknek, legalább száz szereplő kell, és hasonlók. Délután háromkor kezdődött egy megyei koordinációs ülés, este negyed kilencig ment a forgatókönyv egyeztetése a legapróbb részletekig. A megyei pártvezetés, tizenöt ember volt jelen, velük szemben Iglódi és én. Olyan nagyhatalmú emberek álltak velünk szemben, hogy nem is lehet elmondani. Azt akarták, hogy tömegek legyenek a színpadon. A nézőtéri tömegeket megol-

dották, de a színpadon is tömegeket akartak látni. Iglódi azért harcolt, hogy Jobba Gabi egyedül maradjon a színpadon. Órákig folyt a vita, mindenki kötelességének érezte, hogy hozzászóljon. Én meg a legkisebb ember voltam, s mégis Iglódi mellé álltam.

– *Megint leszidták?*

– Ekkor már nem. De tudtam: leírtak. Elkönyveltek, hogy nem vagyok az ő emberük. A nyár hűvös légkörben telt. Akkor jártam egyetemre is, államvizsgára szabadságot vettem ki. Szeptember elején volt egy megyei művelődési osztály-értekezlet, vagy harmincán dolgoztunk az osztályon az oktatásiakkal együtt. Ma is büszke vagyok erre: majdnem húsz percet beszéltem arról, hogy miért emberellenes, ami ezen az osztályon történik. Arra építettem fel a mondandómat, hogy Gyálon leégett a művelődési ház, s mikor bejöttek, hogy mit csináljanak, akkor a hátuk mögött kiröhögtek őket. „Hát ezért vagyunk mi? A Szentendrei Teátrum, az igen. De a gyáli művelődési ház...” Arról beszéltem: igenis, azért vagyunk, hogy Gyálon jobban menjen a művelődés. Kötelességünk segíteni.

– *Hogyan fogadták?*

– Köpni-nyelni nem tudtak. Szerintem ebben az időszakban ilyesmi nem történt megyeházán.

– *Mi lett belőle?*

– Akkor nem mondtak semmit, de visszahallottam: két-három év múlva is nyilvános megyeülésen szidott a megyei elnökhelyettes, hogy ilyen ember dolgozott itt, aki ennyire nem látta a feladatokat helyesen. Hatalmas felfordulást okozott, de nem tudtak rá reagálni. Nem is ők mondtak fel, én kerestem állást, sürgősen. Közben államvizsgáztam az egyetemen, nagy dolgozatot írtam a klubmozgalom történetéről. Arról szólt, hogy miért lett ebből „ifjúsági klubmozgalom”, mikor régebben egyáltalán nem csak a fiataloké volt. Heleszta Sándornál írtam. Nem tudtam róla, hogy elhozta megmutatni Vitányi Ivánnak. Ki is adta az intézetet. S mivel munkát kerestem, azt mondta Vitányi, hogy jöjjenek az intézetbe.

– *S mivel foglalkozott az intézetben?*

– A megyei tanácson nem sikerült csapatot szerveznem. Az intézetben akkor alakult egy fiatal „szabadcsapat” Vitányi Iván mellett, a művelődési otthonok osztálya Beke Pali vezetésével. Varga Tamás, Lipp Márta, Kovács Sándor, és sokan mások. Az akkori minisztérium azt várta el, hogy irányelveket és statisztikai elemzéseket készítsünk. Biztosan írtunk ilyeneket, de emellett megcsináltuk, amit gondoltunk.

– *Akkoriban amolyan „béke szigete” volt az intézet, úgy tudom.*

– Inkább azt mondhatom: megtűrt belső ellenzék voltunk. Vitányi Iván védőernyőt tartott felettünk. Csak az volt a rossz, hogy mi kimondhattunk néhány dolgot, de azt más nem tehet meg. Ha egy vidéki klubvezető továbbadta, amit tőlem tanfolyamon hallott, akkor őt seggbe rúgták.

– *Mi volt, amit kimondtak?*

– Voltunk olyan rafináltak, meg ebben a rendszerben szocializálódtunk, hogy finoman tudtuk mondani, amit gondoltunk. Volt néhány abszolút tabu téma: '56 és Nagy Imre, a Szovjetunió vezető szerepe, egyházi dolgok. Ezeket a témákat nem érintettük. Végős soron nem rúgtuk fel a szabályokat. A legjobban a táncház-mozgalom fejezte ki, hogy mit gondolunk a világról: közösség, modernség és hagyomány együtt. Az intézetben ezt próbáltam képviselni. Az ifjúsági klubokba próbáltam elvinni ezt a szellemet, igyekeztem segíteni és védeni azokat. A mai napig nem szeretem, ha idős kollégák kiállnak egy-egy konferencián és patetikus dolgokat mondanak. Soha nem szerettem a magaskultúra és a tömegkultúra szembeállítását.

Mindig az értelmes, tartalmas dolgokat szerettem, amit ráadásul szívesen csinálnak a fiatalok.

– *Az országjáró hajlamát sikertült itt az intézetben is megtartania?*

– Igen. De azért az országos hatáskör sokkal bonyolultabb. Képzéseket szerveztünk, jó könyveket adtunk ki. Nógrádi Gábor Public Relations című könyvét például, 1976-ban, a klubvezetők kiskönyvtárában. Szinte hihetetlen. A hetvenes évek elején virágzott a klubmozgalom, a táncház-mozgalom, az irodalmi színpadok. Három-négyezer ifjúsági klub volt az országban. De később, a hetvenes évek végén a KISZ nagyon rányerelt. Rájöttek, hogy van ebben valami, és minél előbb el akarták KISZ-esíteni. Létrehozták az Állami Ifjúsági és Sporthivatalt, ahol kitalálták, hogy nyilvántartásba kell venni az összes klubot. Nagy csata volt Barabás Jánossal, a KISZ KB titkárával, hasonló, mint amit Pest megyében műveltem. Hatalmas lepedőket gyártottak, színes kartonokat, azt kellett kitölteni minden klubvezetőnek, és a sárgát a megyének küldeni fel, a zöldet a pesti központnak, stb. Keményen megpróbáltuk ezt megakadályozni, mondtam: ez a klubmozgalom halálát okozhatja. De akkor Barabás János azt mondta: „Aki az ifjúsági klubok nyilvántartásba vételének az ellensége, az a szocializmus ellensége.” Ezzel eldőlt a kérdés, nem is szóltam többet. Ha ezen áll vagy bukik a szocializmus, akkor nincs mit tenni. És valóban megtörte a folyamatot. Vagy én fogtam fel így, és megsértődtem, ezt már nem tudom. A táncházak nem dőltek össze. A klubokból is maradt valami, de az a töltés, ami a hetvenes évek elején volt, elveszett. Beépültek a létező rendszerekbe, KISZ-be, művelődési házakba, és elhalványultak. Akkor, talán 1980-ban írtam a szamizdatot.

– *Szamizdatot?*

– Vitányi Iván nevezte a „közművelődés szamizdatjának”. Harmincoldalas frás volt. Nem tanulmány, inkább szubjektív kirohanás.

– *Miről szólt?*

– Hogy az emberarcú szocializmus illúzió. Nem javul semmi, marad a bürokratikus, elidegenedett, emberellenes rendszer. Szabó Zoltánt idéztem, aki szerint Magyarországon a kimondott szó hasonló a kőhöz, amit bedobnak a tóba, néhány hullámot ver a felszínen, aztán elsüllyed mindörökre. Volt, amit körmonfontan fogalmaztam, de volt, amit leírtam kereken.

– *Legépelte, sokszorosította, és az intézet folyosóján a kollégák kezébe nyomta?*

– Így terveztem, de csak három vagy négy példány készült el. Az első nap letiltották az anyagot az intézeti házi nyomdában, amely a könyvtárhoz tartozott. Ennek a vezetője volt Kovács Sándor. Egy csapatban indultunk, aztán ő egyre fontosabb pártember lett. Biztos vagyok benne, hogy ő jelentett fel. A Komárom megyei első titkárnak küldte el a stencilezett példányt, aláhúzatva. Látták az asztalán: azok voltak kiemelve pirossal, amit a párt Központi Bizottságából visszakerdezték. Kovács egyébként a rendszerváltás után a Kulturális Minisztérium közművelődési osztályvezetője lett Andrásfalvy Bertalan idején. Fényi Tibor 1990-ben megírta egy lapban Kovács történetét „Az új ember Kovácsa” címmel, hogy ő jelentette fel Vitányi Ivánt, Háy Ágneszt és Földiák Andrást. Azért vagyok benne biztos, hogy tényleg így történt, mert akkor Fényit megfenyegették, hogy feljelentik a bíróságon, de ez nem történt meg.

– *Mi lett a szamizdat következménye?*

– Akkor az egész oktatási osztály vezetője voltam, és a felnőttoktatási csoportot is vezettem. Amikor feljelentettek, Ács

Miklósné felfüggesztette az osztályvezetői kinevezésemet, de közben ugyanazt csináltam, csak három hónapig csoportvezetőként írtam alá. Aztán visszaállt a régi felállás. Nekünk egy szintig megengedték, hogy szokimondóbbak legyünk.

– *S mit tett, miután rájött, hogy a nagy célok nem megvalósíthatók?*

– El akartam menni az intézetből, mert úgy gondoltam, hogy ennek már nincs értelme. S akkor itt mások is csalódtak, beleértve Vitányi Ivánt is. Az eredeti csapatunk végül is feloszlott. Vitányi megkért, hogy vezessem az oktatási osztályt. Oktatásszervezéssel foglalkoztunk. Kicsit bürokratikus munka volt. Röviden: az volt a cél, hogy minden művészeti ágban legyen igényes képzés és továbbképzés. Egyébként óriási kulturális jelentősége van az intézet ilyen irányú tevékenységének. Aztán 1986-ban megpályáztam a Magyar Népművelők Egyesületének titkári állását, amely az intézet épületében működött. Akkor még szokatlan volt, hogy az egyesület országos elnöksége pályázatot ír ki. Úgy gondoltam: ami állami szervezésben nem sikerült, az talán civil szervezet keretén belül igen. Akkor még nagyon kevés civil szervezet működött. Azt gondoltam, hogy szakmai összefogással, amikor az emberek maguk szervezik a saját ügyeiket és nem az állam mondja meg, mit kell csinálni, akkor ebben nagy lehetőségek lesznek.

– *Mit jelentett ez a titkári munka?*

– Az ország egész területéről toborzódott az elnökség, akik társadalmi munkában dolgoztak, elnököt választottak. A titkári olyan volt, mint ma egy maszek vállalkozó. Egy félállású titkárnő, egy pecsét és egy számlaszám tartozott hozzá, és egy kicsi iroda. Azt jelentette, hogy amit az egyesületben csinálni kellett, azt mind én intéztem, de nem feltétlenül én csináltam. Volt egy lapunk, a Szín egyik elődje, az volt a címe: TIM – Társadalom, információ, művelődés. De a rövidítés a csapatmunkára is utalt. Minden egyesületi munkám mellett én csináltam. Saját kiadványaink és rendezvényeink voltak, sokszínű tevékenységet folytattunk.

– *Megtalálta ebben a munkában, amit keresett?*

– Részben. Szerettem ezt a munkát, s a mai napig szeretem az egyesületet. Magyarországon fontosnak tartjuk a civil szervezeteket, de gyakran nem alulról építkező egyesületek ezek. Inkább egy középben lévő rétegből néhány ember tartja fontosnak az adott ügyet, ők szerveznek maguknak tagságot, akik segítenek abban, hogy megcsinálják, amit akarnak. Sokszor próbáltam puhatolni, hogy mit tartanak fontosnak a vidéken egyedül dolgozó kollégák, de nem jutottak szóhoz. Nem hibáztatok senkit ezért, mert szakmailag nagyon fontosnak tartom, de a civil szerveződésnek nem a legjelesebb példája. Körülbelül öt évig dolgoztam titkárként. Sokáig nem akartam csinálni. Olyan lett, mint egy kis magánvállalkozás. A számlát is én kezeltem. A rendszerváltás után voltunk, az említett Kovács Sándor lett a minisztériumban a közművelődési osztályvezető. A borzalmas az volt, hogy a rendszerváltás előtt én voltam az ellenzéki, és Kovács, mint pártvezetőségi tag testesítette meg a hatalmat. A rendszerváltás után én lettem a sztalinista, aki a Magyar Népművelők Egyesületének titkáráként a szocialista művelődési házakat védi, ő pedig lett a kormánypárti-népnemzeti, és megint a hatalom képviselője. Valószínűleg volt szerepe abban, hogy az egyesület nem kapott állami támogatást. Nyár elején láttam a számlánkon, hogy nekem itt már szeptemberben nem lesz fizetésem. Akkor hirdették meg az Almássy téri Szabadidő Központ igazgatói állását, s megpályáztam. Tizenhat pályázó közül nyertem el.

– *Újból a népművelői munka sűrűjében...*

– Nekem ekkora sikerem nem volt több, mint az Almássy téren. Öt évig csináltam és nagyon jól ment a ház. Meg kellett fogni minden fillért, de nem voltak súlyos pénzügyi gondjaink. Könnyen találtunk szponzorokat. Ha elküldtünk harminc jól megfogalmazott levelet, abból két-három komoly szponzor lett. Ma háromszázból jó ha egy adódik. Weber Péterrel – aki annak idején a gimnazista irodalmi színpadot vezette – együtt hoztuk létre az Előter Művészeti Iskolát. Addig Magyarországon csak zeneiskolában volt művészeti oktatás. De olyan nem volt az országban, hogy nem zeneiskolaként oktattak volna művészeteket. Igen jó iskolát csináltunk néptánc, balett, színjátszás és képzőművészet tanszakkal.

– *A művészeti iskolán kívül volt valami, amiben az ön igazgatása alatt új arcúlatra lett a háznak?*

– Büszkén mondom, hogy nem. Az Almássy tér nagyon jól ment mindig, mióta 1983-ban átadták, egészen a mostani megszűnéssel fenyegető válságig. Ha érdemem van, akkor az egyik, hogy jó pénzügyi helyzetet sikerült fenntartani. A másik, hogy kiváló csapatot, tehetséges fiatal gárdát sikerült összehozni. Sajnos ma már senki nincs ott közülük. A harmadik, hogy a ház meglévő profilját tudtuk jó reklámmal még jobban eladni, mint addig bármikor. Nem új dolgokat találtunk ki, hanem azt fejlesztettük, amit már megszeretett a közönség. Mindig is fellegvára volt a népművészetnek és táncnak. Ezt vittük tovább. A szezonnyitó táncmulatság országos jelentőségű lett. Nagy népművészeti események voltak sorozatban. Emellett a rock-koncertek voltak népszerűek. Nálunk mindig a kezdők, az újak léptek fel, aki már befutott, az a Petőfi Csarnokban játszott. Jó avantgárd koncertek voltak, ahol a kísérletezők bemutatkozhattak. Népszerűek voltak a gyerekrendezvények. A kölyökvarat sikerült felfejleszteni. Vasárnap délelőttként a pincétől a padlásig mindenütt mást lehetett találni. Az egyik teremben matchbox-birodalom volt, a másikban kosárfonást lehetett tanulni, a harmadikban vetélkedő volt. Találtak maguknak elfoglaltságot a gyerekek. A kerületi érdekltségű programokat fontosnak tartottuk. Cigány édesanyák klubjától kezdve volt honismereti klub, kerületi költők klubja, s még rengetegféle, ami az ottaniaknak fontos volt. Igyekeztünk erősíteni a helyi kötődéseket. Kicsit a teaház folytatásaként megcsináltuk az asszociatív elmék klubját. Ezt nagyon szerettem. Egyetlen szóra, fogalomra épült. Például a halról szóló estre meghívtunk szakácsot, aki elmondta, mit lehet készíteni halból, teológust, aki elmondta, hogy szerepel a hal a Bibliában, csillagászt, aki a hal csillagegyről beszélt. Aztán a közönség mondta el, ami eszébe jutott.

– *Teaház? Erről még nem beszélt.*

– Még az intézetben dolgoztam, mikor egy nagyon jó teaházunk volt a Szentkirályi utcában, egy presszóban. A működését végig dokumentáltuk, meg is jelent egy kötetben az összes este leírása. Ez volt az egyik dolog a pályafutásom alatt, ami igazán a szívemből jött. Heti három alkalommal volt összejövetel.

– *Kik jártak ide?*

– Hogy kik? Mindenki. Rákóczi téri keményfitúk, iskolaigazgatók, avantgárd pesti művészek, vegyes társaság. Aki akart, bejöhett. Volt egy emeleti különterem a presszónak, ott tartottuk. Arra kaptunk pénzt, hogy bemutassuk: alkohol nélkül is lehet jól, kultúráltnan szórakozni, teával. Jó teákat kínáltunk, de nem tiltottuk a sörivást sem. Öten csináltuk. Minden este volt egy házigazda, aki a tartalmi programról gondoskodott. Adtunk arra, hogy rangos vendégeket hívjunk: tudósokat, művészeket. Az volt az elképzelés, hogy egy nagyon rövid bevezető után beszéljünk. A házigazdának mindig volt egy segítője, aki bele-

kérdezett, és arra ügyelt, hogy gördülékenyen folyjon a beszélgetés, amibe a közönség is bekapcsolódott. A másik segítő dolga az volt, hogy az ajtóban fogadja a vendégeket. A józsefvárosi közönség hálás volt, hogy megszólították őket. Húsz és nyolcvan között váltakozott a vendégek száma. Sokszor éjszaka kettőtől, háromig ottmaradtunk. Ezt a nyitott beszélgetős műfajt én vittem az Almássy térre.

– Ez is egy öt éves korszak volt. Miért váltott megint, ha jól érezte magát?

– Intuitív alkat vagyok: döntök, aztán magam is elgondolodom, miért tettem. Két oka lehetett, hogy megpályáztam a Magyar Művelődési Intézet igazgatói állását. Az egyik a személyes kihívás. Az Almássy téri öt éves kinevezés vége felé jártam. A másik ok: azt gondoltam – s ma is így gondolom –, hogy a magyar kultúra és művelődés egy kicsit azon is múlik, hogy lesz-e intézet és jól végzi-e a dolgát. Az események mindezt nyomasztóan igazolják. Ebben a széttagoltságban óriási értéknek tartom, hogy nálunk a több mint húsz közművelődési szakág értékei együtt jelennek meg. Nagyon fontos, hogy minden szakágnak vagy műfajnak, a lószőrrekszer-készítésnek is legyen szakirodalmi, továbbképzési és kiállítási fóruma, szakmai rendezvénye. De még fontosabb, hogy az egész beépül egy információs rendszerbe, ami egyszerre forrás és segítő, eligazító – ez óriási érték. Nem nekünk kell kiadni az összes szakirodalmat, de a mi könyvtárunknak tudnia kell arról, hogy mi jelenik meg, és be kell szereznie. Ugyanígy nem nekünk kell minden képzést megszervezni, de tudnunk kell, hogy milyen képzési lehetőségek léteznek az országban. A harmadik terület az információs rendszer, amelynek segítségével – például az interneten – meg lehet találni mindent. A negyedik a rendezvények szervezése. Ha nincsen a szakágot reprezentáló méltó rendezvénye egy szakterületnek, akkor mi szervezzük. Ennek talán az intézetben túlsúlya van a többi területhez képest. Nem biztos, hogy nekünk kell lenni az ország legnagyobb művelődési házának. Az ötödik terület a statisztika, a kutatás és elemzés, az, hogy tudjuk, mi történik, hol vannak gondok. Meggyőződésem: mindez fontos ellenerőt képezhet azzal a szörnyű uniformizáló dáccsal szemben, ami ma zajlik a világban.

– Kritikus: nem próbálja saját elképzelése szerint átforgatni az intézetet?

– Soha nem voltam az a típus, aki fenekestül felforgatja a meglévő dolgokat. Egy ötven éves intézmény esetében ehhez nagy bátorság kellene. Önállóan, a saját elképzelésük szerint dolgoznak a munkatársaim.

– Úgy tudom, megparotta azt a régi szokását, hogy rengeteget utazik az országban. Mi a hatása annak, ha a Magyar Művelődési Intézet igazgatója részt vesz egy vidéki rendezvényen?

– Megerősítő szerepe lehet a jelenlétemnek. Az önkormányzatok megalakulása következtében minden település más úton jár. Szomszédos települések is nagyon eltérően gondolkodnak arról, hogy fontos-e a kultúra. Azon települések számára, amelyek áldozatokat hoznak a kultúráért, megerősítés lehet, ha az országos intézet igazgatója, vagy a kollégáim meglátogatjuk őket. Más hatásunk nincs és ne is legyen. A minisztériummal együtt már többet tudunk tenni: a közművelődést szolgáló önkormányzatok számára készülő kiadványokkal, intézkedésekkel segíteni lehet. Igyekszem egyébként nagyon komoly emberként fölteni az önkormányzatoknál. Öltönybe bújok és komoly vagyok. Megnyitom a rendezvényeket, s ezzel remélem, erősítem a súlyát. De a legjobb és leghasznosabb az, mikor az ünnepség után le tudunk ülni bagdulyást enni a közművelődési szakemberekkel, vagy a táncsoport tagjaival. A kettőnek

együtt van hatása. Különösen így van ez a határainkon kívüli magyar vidékeken, ahol még nagyobb súlya van, ha „direkt Budapestről” jön valaki.

– 1996-tól igazgatja az intézetet. Közben kormányváltás volt. Mint állami intézmény vezetője, érzékelt-e valamikor politikai jellegű befolyásolási kísérleteket? Vagy ugyanúgy önálló szellemi műhely az intézet, mint a rendszerváltás előtt?

– Ha van is ilyen kísérlet, az csak jó. Itt van az asztalomon a „harangozás” programja. Megállapodtunk a helyettes államtitkár úrral, hogy az országban sok helyre küldünk a Déli harangozó történetéről szóló igényes, szép könyvből, ahol ezt megfelelő helyi megemlékezés keretében átadják. Szívesen csináljuk, s erősítjük egymás munkáját. Viszont drámaian érint engem, s nem rejtem véka alá: a Hagyományok Háza.

– Ez Sebő Ferenc ügye?

– Az ő húsz éves ötlete került előtérbe megint. Nagy vita van erről. Szerintem nem szerencsés bezárni egy helyre a hagyományokat. A mi intézetünknek a kis falusi civil szervezetekkel állandó kapcsolatunk van, mi együtt dolgozunk a helyi népművészekkel. A Hagyományok Házában a hagyomány gyűjtéséről és kutatásáról van szó távol a napi gyakorlattól. Az intézet létét nem fenyegeti ez a terv, de felborul a rendszer, ha ki vennék belőle a hagyományok ápolását. A magyar művelődés természetesen egységét bontaná meg. Ezen vitatkozunk a minisztériummal, de különben jó az együttműködés.

– Beszéljünk kicsit személyes dolgokról. Az önre jellemző szemléletet és értékrendet memyiben hozta otthonról?

– Biztos, hogy édesanyámtól sok minden ered. Pedagógus és nagy iskolai közösség-szervező volt. Nagyszerű gimnáziumi osztályokat hozott össze. De sokat számított, hogy Újpesten, munkakörnyezetben nevelkedtem. Megtanultam, hogyan kell a kocsimában is értelmes dolgokról beszélni, s ebben a közegben hogyan lehet izgalmas dolgokat csinálni.

– Hogyan folytatódik ez a családjában?

– Nagyobbik fiamnál erősen visszaköszön. János huszonkét éves. Országos vasútmodellező közösséget szervez. Már gimnazista korában Belgiumban és Bukarestben rendezett vasútmodell-kiállítást. Óriási szakértő ebben. A gimnáziumi osztályában és az egyetememen is mindig kulturális szervező volt. Másfél évig a műszaki egyetemre járt, de otthagyta. Most Pécsen tanul szociológiát. Én más vagyok. Mindig szerettem a munkámat, a közösséget, de mindig törekedtem arra, hogy jusson idő olvasni, írni, gondolkodni. Nem vagyok elzárkózó, de igyekeztem úgy alakítani a magánéletemet, hogy néha nyugtom is legyen. János nem, ő talán túlságosan is közösségi ember. De végül is jól végzi az egyetemem. A kisebbik fiam nyolcadik általánososba jár. Pont az ellentéte: túlságosan is zárkózott. Rengeteget olvas, s igen eredeti dolgokat csinál. Nagyon jó esze van, mindig meglepi az embert, de kicsit aggasztó is, hogy ilyen kisgyerek hogy tud ennyire élesen gondolkodni.

– Felesége, Örszigethy Erzsébet rokonszokmát ír: szociológus.

– Ő is Szombathelyre járt, népművelőnek tanult, de ő nem találta meg ebben mindazt, amit én. Néhány évig dolgozott a szakmában, aztán elment újságírónak, azt szereti. A gödöllői időszakban a Pest Megyei Hírlapnak egy járás mellékletét írta. Rengeteg személyes kapcsolatot alakított ki, megismerte a Galga-mentét. Ebből lett aztán az első könyve a Magyarország felfedezése sorozatban, az Asszonyok férfisorban. Ma már főleg kutatással foglalkozik.

– Az ajándék-órákat mivel tölti szívesen? Mi az, amivel feltöltődik?

– Fontos a családdal töltött szabadidő. Nemrég voltunk a

Balaton körül biciklitúrán. De legszívesebben szakirodalmat olvasok, gondolkodom. Talán a filozófia áll hozzám a legközelebb, s mellette a művészettörténet, a pszichológia és a szociológia. Nagyon érdekes korszakot élünk. Előttünk változik őrült tempóban a világ. Szeretném minél inkább megérteni ezeket a folyamatokat. Az érdekel, hogyan tudjuk – nem erőszakkal, s

nem szentségnek kiáltva ki, de – az élet részévé tenni mindazt, amit értékesnek tartunk. Mindezt szeretném egy olvasható, nem elvont, de a helyzetünk ellentmondásosságát, és a kultúra lehetőségeit mégis átfogni képes könyvben megírni, de erre alig jut időm az intézet mellett.

